

ზოოტექნიკური მეცნიერება XXI საუკუნეში

ლევან თორთლაძე

(საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სოფლის მეურნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი)

რეზიუმე: განხილულია კავკასიური წაბლას ჯიში, მისი წარმოშობის ისტორია, საწყისი პროდუქტიულობის მაჩვენებლები, სამეურნეო-ბიოლოგიური თვისებები, თანამედროვე მდგომარეობა, პრობლემები, რეაბილიტაციისა და გაუმჯობესების პერსპექტივები.

საკვანძო სიტყვები: თანამედროვე მდგომარეობა; ისტორია; კავკასიური წაბლა; პრობლემები; პროდუქტიულობა; რეაბილიტაცია.

შესავალი

XX საუკუნის განსაკუთრებული მიღწევა ზოოტექნიკურ მეცნიერებაში იყო მსხვილფეხა პირუტყვის – ახალი კავკასიური წაბლას ჯიშის გამოყვანა, რომელიც კავკასიის ქვეყნების მეცნიერთა ძალისხმევით გაერთიანების საუკეთესო მაგალითია.

ცნობილია, რომ ადგილობრივი კავკასიური მსხვილფეხა პირუტყვის შეჯვარება შვიცური ჯიშთან პირველად 1864 წელს ერთ-ერთ მსხვილ ფერმაში განახორციელა ევროპიდან საქართველოში გადმოსახლებულმა ა. კუჩენბახმა, რომელმაც მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწია. XIX საუკუნის 80-იან წლებში ა. კუჩენბახის საქმე გააგრძელეს სხვა მესაქონლეებმა. მათ შორის იყვნენ მისი ვაჟი, ძმები ამატერები და ნიდიგერი. მოგვიანებით შვიცური ჯიშის პირუტყვი აღიარებულ იქნა საუკეთესოდ ამიერკავკასიაში გეგმური მოშენებისათვის.

დაგროვილი მონაცემების ანალიზის საფუძველზე 1940 წელს დაიგეგმა სამუშაოები საქართველოს მთიან რეგიონებში ახალი წაბლას ჯიშის პირუტყვის გამოყვანის მიზნით. სამუშაოები მიმდინარეობდა 1941–1949 წლებში ა. კუჩენბახის ფერმის ბაზაზე ყოფილი „ბაშკინეთის“ სახელმწიფო მეურნეობაში და რამდენიმე კოლმეურნეობაში. შემდეგ ქართველი მეცნიერებისა და პრაქტიკოსების ძალისხმევა გაერთიანდა სომხეთსა და აზერბაიჯანში განხორციელებულ მსგავს შედეგებთან, სადაც შვიცთან შეჯვარებისათვის გამოყენებულ იქნა მცირეკავკასიური მსხვილფეხა პირუტყვი, ასევე ზებუ.

ბოლო ეტაპზე სამუშაოები გაფართოვდა – მათ დაემატა დაღესტანში გამოყვანილი მსხვილფეხა პირუტყვის ჯგუფი, რომელიც ადგილობრივი მთავარკავკასიური მსხვილფეხა პირუტყვისა და შვიცური ჯიშის ნაჯვარი იყო. მთავარკავკასიური მსხვილფეხა პირუტყვი ადგილობრივი ჯუჯა ჯიშია, რომლის მასა ჩვეულებრივ პრიმიტიულ პირობებში დაახლოებით 200 კგ-ია. მას აქვს უნარი თავისუფლად გადაადგილდეს ციცაბო მთის ფერდობებზე არსებულ საძოვრებზე, რომლებიც სხვა მსხვილფეხა პირუტყვისათვის მიუწვდომელია.

ძირითადი ნაწილი

მცირე კავკასიურ მსხვილფეხა პირუტყვს, რომელიც საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში შვიცურ ჯიშთან შეჯვარებისთვის გამოიყენეს, გაცილებით მეტი მასა ჰქონდა, ვიდრე მთავარკავკასიურ მსხვილფეხა პირუტყვს (მოწიფული ძროხის საშუალო ცოცხალი მასა 260 კგ-ს შეადგენდა). მთელი რიგი განსხვავებების მიუხედავად, სასურველი ტიპის მსხვილფეხა პირუტყვის შერჩევა-გადარჩევის, მწარმოებლის გაცვლისა და სხვა ღონისძიებების გზით ახალი ჯიშის გამოყვანის დროს მიღწეულ იქნა ამ ჯიშისათვის აუცილებელ გენოტიპთან მსგავსება.

კავკასიური წაბლა

მეცნიერთა ძალისხმევით შესაძლებელი გახდა ახალი ჯიშის გენეტიკური სტრუქტურის კონსოლიდაციის დაჩქარება. მისი აპრობაცია მოხდა 1960 წელს ავტორიტეტული კომისიის მიერ. მეცნიერ-თანამშრომლებთან ერთად ჯიშის გამოყვანაში მონაწილეობდნენ სხვადასხვა ფერმის მუშაკები და მეცხოველეები. მანამდე ამიერკავკასიაში არ ჰყავდათ მსხვილფეხა პირუტყვის საკუთარი კულტურული ჯიში, რომლის შექმნასაც ამ სფეროს ინტენსიფიკაციისთვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. ძროხის კავკასიური ჯიში კავკასიის ენდემია [1-5].

საქართველოში ახალი ჯიშის საუკეთესო ნახირი, რომელსაც „კავკასიური წაბლა“ ეწოდა, როგორც აღვნიშნეთ, ა. კუჩუბაძის ძველი მამულის ბაზაზე სახელმწიფო სანაშენე ფერმა „ბაშკიჩეთში“ იყო განთავსებული. ამ მეურნეობაში ახალი ჯიშის ძროხის ცოცხალი მასა დაახლოებით 500 კგ-ს აღწევდა, წლიური საშუალო წველადობა – 4000 კგ-ს, ცხიმინობა – 3,84 %-ს. სხვა ფერმებში, სადაც ძროხის ცოცხალი მასა 420 – 460 კგ იყო, ხოლო წველადობა – 2400 – 2800 კგ, რძის ცხიმინობა 3,8 – 4,0 %-ს შეადგენდა. განსხვავება პროდუქტიულობაში ძირითადად სხვადასხვა ღონის კვებით იყო გამოწვეული. ახალი ჯიშის პირუტყვისათვის დამახასიათებელი იყო ყავისფერი ბალნის საფარი.

ადგილობრივ მოსახლეობაში ახალმა ჯიშმა სწრაფად მოიპოვა აღიარება და ფართოდ გამრავლდა, რადგან მასში წარმატებით იყო გაერთიანებული პირუტყვის გამძლეობა და ადაპტაცია ადგილობრივ მწირ საკვებთან და შენახვის პირობებთან. ამ ჯიშს აქვს პოტენციალი, რათა პირობების გაუმჯობესების შემთხვევაში გააუმჯობესოს რძისა და ხორცის პროდუქტიულობა. ეს პოტენციური შესაძლებლობა მაღალპროდუქტიული შვიცური ჯიშისაგან იყო მემკვიდრეობით მიღებული.

საქართველოში ორგანიზებული იყო ამ ჯიშის 35 სანაშენე ფერმა, რომლებიც წლიდან წლამდე ახალი ჯიშის პროდუქტიულობის ზრდას უწყობდა ხელს. სხვადასხვა ქვეყნის ზოგიერთი ფერმა, სადაც კავკასიურ წაბლას ამრავლებდნენ, საშუალოდ ერთ ფურზე 3500 – 4000 კგ-მდე რძეს აწარმოებდა. პროდუქტიულობის შედარებით მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა სომხეთში. მაგალითად, სოფ. შაუმიანის ფერმაში წველადობა საშუალოდ 4410 კგ-მდე გაიზარდა; ამასთან, მესამე და შემდგომ ლაქტაციაზე – 4585 კგ-მდე. შედეგები გაუმჯობესებული კვებითა და მეცხოველეთა კარგი მუშაობით იყო განპირობებული.

რეკორდსმენი გახდა ძროხა კრალია № 5314 ბაშკიჩეთის სამომშენებლოდან. მან 305 დღეში 4 ლაქტაციის პერიოდში მოიწველა 8789კგ რძე; რძის ცხიმოვანობა შეადგენდა 3,95 %-ს, ცოცხალი მასა – 560 კგ-ს. ცოცხალი მასის 1 კგ-ზე 15,7 კგ რძე მოდიოდა, რაც ჯიშის მაღალ პოტენციალზე მიუთითებს. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ამ სანაშენეში მუშაობის შედეგად დაგროვილი უნიკალური მონაცემები ზოოტექნიკური და სანაშენე მიმართულებით მოიცავდა 10-ზე მეტი თაობის შეჯვარებულ პირუტყვს. ამ მონაცემებიდან აღებული ღირებული ინფორმაცია კი ჯიშის შემდგომი გაუმჯობესებისათვის იყო გამოყენებული [1–5].

ჯიშის აღიარების შემდეგ მალევე შეიქმნა რესპუბლიკათშორისი სანაშენე სამუშაოების საბჭო, რომლის ინიციატივით 1968 წელს გამოიცა კავკასიური წაბლას ჯიშის შესახებ სანაშენე წიგნის პირველი და 1970 წელს – მეორე ტომი. შემდეგ საბჭომ შეწყვიტა არსებობა და მესამე ტომი გამოიცა სომხეთში, მაგრამ მასში სხვა რესპუბლიკების მონაცემები არ იყო დაფიქსირებული.

ბოლო მონაცემების მიხედვით, საქართველოში სანაშენე პირუტყვის ფერმებსა და სახელმწიფო მეურნეობებში კავკასიური წაბლას ჯიშის პირუტყვის რაოდენობა 1990 წელს შეადგენდა 171 ათასს. გაცილებით მეტი იყო ამ ჯიშის პირუტყვი სოფლის მოსახლეობის კერძო საკუთრებაში. იმ დროს პირუტყვის სახეობის აღწერა საერთოდ არ ტარდებოდა, მაგრამ სხვადასხვა წყაროს მიხედვით ცნობილია, რომ აქ თავმოყრილი იყო მთელი რესპუბლიკის ფურების საერთო რაოდენობის 74 %. ე. ი. საქართველოში კავკასიური წაბლას ჯიშის ზემოაღნიშნული რაოდენობა გაცილებით მეტი იყო სხვა ჯიშების რაოდენობასთან შედარებით იმის მიუხედავად, რომ მსხვილფეხა პირუტყვი სისტემატურად შემოჰყავდათ რუსეთის სხვადასხვა ოლქიდან, სადაც საკმაოდ განვითარებული მეცხოველეობა ჰქონდათ. მაგრამ შედარებით საუკეთესო ადგილებიდან შემოიყვანილი პირუტყვებისათვის რთული იყო ახალ, ექსტრემალურ პირობებთან შეგუება. მათ ვერ შეძლეს ვერც მაღალი პროდუქტიულობის გამოვლენა და ვერც გამრავლება. ამიტომაც შეწყდა საქართველოში ძვირად ღირებული მსხვილფეხა პირუტყვის მასობრივი შემოყვანა და გზა დაეთმო ძირითადად კავკასიურ წაბლას, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ არასაკმარისად იკვებებოდა, შემოყვანილ კულტურულ ჯიშებთან შედარებით გაცილებით მაღალპროდუქტიული იყო.

კავკასიურ წაბლაზე უფრო მაღალი წველადობით გამოირჩევა შავჭრელი ძროხის ჯიში, რომელიც მთიან რეგიონებში შემოყვანილ იქნა ყველის წარმოების განვითარების მიზნით, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ წველადობაში არსებულ ამ განსხვავებას ფარავდა კავკასიური წაბლას რძეში არსებული შედარებით მაღალი შემცველობის შესაბამისი ცილები (მაგალითად, კაზეინის კაპა ფრაქცია, რომელიც ყველის შედგენილობაში გადადის). ამ ძროხის რძისაგან უფრო მეტი ყველი მზადდებოდა, ვიდრე შავჭრელი ჯიშისაგან.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში სანაშენე სამუშაოები მიმდინარეობდა კოლმეურნეობებსა და სახელმწიფო მეურნეობებში, სოფლის მოსახლეობის კერძო მეურნეობებში კი ამ საქმეს საერთოდ არ ექცეოდა ყურადღება. როდესაც მეცხოველეობის პრივატიზაცია დაიწყო, მეწარმეებმა უპირველეს ყოვლისა შეიძინეს სანაშენე მეურნეობის ხარისხით გამორჩეული ჯიშის პირუტყვი, რომელიც სწრაფად შეერია არასანაშენე პირუტყვს. მის

ახალ მფლობელებს სურვილიც კი არ ჰქონდათ დაუფლებოდნენ სანაშენე მუშაობის გამოცდილებას.

პრივატიზებული სანაშენე პირუტყვი თანდათანობით გადაჯიშდა, რადგან ხალასი ჯიშის სანაშენე ფურები ნაყოფიერდებოდა გაურკვეველი წარმოშობის ბულა-მწარმოებლით, მათგან მიღებული შთამომავლობა რჩებოდა ნუმერაციის გარეშე, არ არსებობდა წარმოშობის რეგისტრაცია და პირუტყვის პროდუქტიულობის მაჩვენებლები. ამ პირობებში კავკასიური წაბლას ჯიშისაგან დარჩა მხოლოდ სახელი. იგივე ბედი ეწია საქართველოში გავრცელებული პირუტყვის სხვა ჯიშებსაც. რესპუბლიკაში არ დარჩა მეურნეობა, რომელსაც შეეძლო ეზრუნა ბულა-მწარმოებლების ხარისხის გაუმჯობესებაზე. გაურკვეველი წარმოშობის ახალგაზრდა მდედრი პირუტყვის განაყოფიერება ხდებოდა თავისუფალი დაგრილების გზით, რის გამოც უარესდებოდა შთამომავლობის ხარისხი.

საკითხი ჯიშის აღდგენის შესახებ ჩვენ მიერ პირველად დაისვა ქ. ერევანში საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე, რომელიც მიეძღვნა ამიერკავკასიის რეგიონში აგრარული კომპლექსის სტაბილურ განვითარებას [6]. ამის შემდეგ საკითხი მოხსენებულ იქნა 2015 წლის 30-31 მარტს FAO-ს ეგიდით ბუდაპეშტში ჩატარებულ რეგიონულ ტექნიკურ კონფერენციაზე, რომელიც ეხებოდა ადგილობრივი მსხვილფეხა პირუტყვის პრიორიტეტული ჯიშების შენარჩუნებას.

შექმნილი ვითარების გამოსწორებისათვის პირველ რიგში უნდა აღდგეს რესპუბლიკათშორისი სანაშენე მუშაობის საბჭო, რაც ხელს შეუწყობს ყოფილი რესპუბლიკების გამოცდილების გაზიარებას. მაგალითისთვის შეიძლება ავიღოთ თავის დროზე რეკომენდებული კავკასიური წაბლას ჯიშის მასობრივი გადაფარვა ამერიკული სელექციის შვიცით. მოშენების აღნიშნული მეთოდის გამოყენება აუცილებელია ჩვენი მეცხოველეობის ინტენსიფიკაციისთვის, რაც შესაძლებელია მხოლოდ საფუძვლიანი სელექციითა და პირუტყვის მკაცრი გადარჩევით. მისი სრულყოფის მთავარი მეთოდი იქნება ხალასი მოშენება, როცა გათვალისწინებული იქნება შეჯვარების დროს უკვე პირველ თაობაში დაკარგული აბორიგენული ჯიშისაგან მემკვიდრეობით მიღებული ფასეული ნიშან-თვისებების ნახევარი (კერძოდ, ადგილობრივ პირობებთან მაღალი ადაპტაციის უნარი), რის გარეშეც ჯიშს არ შეუძლია დიდხანს არსებობა.

ჩვენს ქვეყანაში კავკასიური წაბლას აღდგენას და შემდგომ სრულყოფას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. გრძელვადიანი კრიზისის შემდგომ ეს იქნება მეძროხეობის კულტურის დონის ამაღლებისა და შემოსავლების ზრდის წინაპირობა. მსხვილფეხა პირუტყვის ინტენსიურობის დონე დღეს ძალიან დაბალია, პირუტყვის კვებისა და შენახვის პირობები საგრძნობლად გაუარესებულია, შემცირებულია წველადობაც. თავის დროზე კოლმეურნეობის ფერმებში ძროხის წველადობა საშუალოდ 1,5-ჯერ უფრო მაღალი იყო.

ეს პირობები საკმაოდ ნელი ტემპით უმჯობესდება.

დასკვნა

ამრიგად, კავკასიური წაბლას ჯიშში თუ აღდგება, შერჩევასთან ერთად გათვალისწინებული უნდა იქნეს პირუტყვის კვება, მოვლა და სხვა, რათა შესაძლებელი გახდეს პროდუქტიულობის ხარისხის ამაღლება იმ დონემდე, რაც დამახასიათებელია ამ ჯიშისათვის. შემდგომში კი უნდა მიუახლოვდეს იმ დონეს, რომელსაც ევროპულმა კულტურულმა ჯიშებმა მიადწია. ეს საშური საქმეა და მანამ სჭირდება მოგვარება, სანამ ჯერ კიდევ შემორჩენილია ამ ჯიშის მაღალპროდუქტიული პირუტყვი პირად მეურნეობებში. სამუშაოები უნდა ჩატარდეს საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში ერთდროულად

საერთო მეთოდით (მაგრამ, ვინაიდან სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის რთული პოლიტიკური ვითარებაა, ამ სამუშაოების შესრულება შეიძლება განხორციელდეს ქართველი მეცნიერების შუამავლობით, რომლებსაც ორივე მეზობელ ქვეყანასთან კარგი ურთიერთობა აქვს.

ასე რომ, დარგის განვითარების მრავალსაუკუნოვანი გამოცდილების საფუძველზე და მეცნიერთა ძალისხმევით იქ, სადაც აქტუალურად გამოიყენება აგრარული მეცნიერების მიღწევები და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი მოწინავე პოზიციებზე დგას, შესაძლებელია კავკასიური წაბლას ჯიშის გადარჩენა და მესაქონლეობის აღორძინება.

ლიტერატურა – REFERENCES – ЛИТЕРАТУРА

1. ნ. გოცირიძე. რძისა და ძროხის ხორცის წარმოების ტექნოლოგია. თბ., 1997. - 514 გვ.
2. Гусейнов С. И. Кавказская бурая порода Дагестана. - В кн.: Методы совершенствования бурых пород скота. Ереван, Айастан, 1972, с.33-40.
3. Гоциридзе Н. К. Племенная работа с кавказской бурой породой скота в Грузинской ССР. - В кн.: Методы совершенствования бурых пород скота. Ереван, Айастан, 1972, с. 19-33.
4. Степанян Н. Г. Совершенствование кавказской бурой породы в Армянской ССР. - В кн.: Методы совершенствования бурых пород скота. Ереван, Айастан, 1972, с.7-18.
5. Манучаров А. Б., Расизаде Ш. А., Быстрицкий В. Е. Качественное улучшение скотоводства и создание кавказской бурой породы скота в Азербайджане. Баку, 1962.
6. Тортладзе Л. А. Кавказская бурая порода скота в прошлом, настоящем и будущем // Сб. статей Международной научной конференции «Проблемы стабильного развития агропромышленной отрасли Закавказского региона». Т. 2. Ереван, 2002, с.355-358.

ZOOTECHNICAL SCIENCE IN THE XXI CENTURI

L.Tortladze

(Scientific-Research Centre of Agriculture Ministry of Agriculture of Georgia; Georgian Agrarian University)

Resume: There is considered Caucasian brown breed of cattle, the history of creation, the original productive qualities, economic and biological features of the current state, problems, prospects for rehabilitation and improvement.

Key words: Caucasian brown breed; current status; history; productivity; problems; rehabilitation.

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

ЗООТЕХНИЧЕСКАЯ НАУКА В XXI ВЕКЕ

Тортладзе Л. А.

(Сельскохозяйственный научно-исследовательский центр Грузинского сельскохозяйственного министерства; Грузинский аграрный университет)

Резюме. Рассматриваются кавказская бурая порода крупного рогатого скота: история создания; изначальные продуктивные показатели; хозяйственно-биологические особенности; современное состояние; проблемы; перспективы реабилитации и улучшения.

Ключевые слова: история; кавказская бурая порода; проблемы; продуктивность; реабилитация; современное состояние.